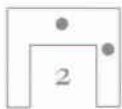

”Latinare ä finare, realare ä skralare”

1876–1890, 1934–1935

Britta Peterson

”Högre allmänna läroverket för gossar å Södermalm” eller Södra Latin är en kunskapens tegelborg, som stod klar 1891.

Vid invigningen hade skolan 455 elever. I början av 1930-talet hade antalet ökat till över 900. Skolhuset var för trångt och det krävdes omfattande utbyggnadsarbeten. Flera klasser nödgades därför under läsåret 1934/35 söka klassrum på annat håll. Två realskoleklasser, 4:5b och 6:6, erhöll tillfälliga skollokaler i Södra stadshuset.

I klass 4:5b gick 29 pojkar. En av dem var min far, Olle Rydberg. Han hade, som då var brukligt, tenerat efter folkskolans fjärde klass för att bli antagen till läroverket. Året i Södra stadshuset var hans näst sista innan han tog sin realskoleexamen.

Realskolegossar

Pappa har vid flera tillfällen berättat om sin skoltid i det hus som nu är min arbetsplats. Efter morgonbönen, som alltid hölls i Södra Latin, skyndade sig eleverna ned till Södra stadshuset, in genom porten till Götgatan 1 och de sex halvtrapporna upp till högsta våningsplanet. Där, i hörnet av Götgatan och Peter Myndes backe, hade 4:5b sin skolsal.

Klassrummet var möblerat med moderna skolbänkar av stålrör. De stod vända mot öster där katedern placerats på sitt podium. I taket hängde en enkel armatur i glasbubbleform. Uppvärmningen skedde med hjälp av en täljstenskamin, vilken var kopplad till rökgången på en vit kakelugn som står där ännu.

Adjunkten Bernhard Mankell var klassföreståndare för 4:5b och tillika dess lärare i kristendom och historia. Mankell var en mycket frusen man. En vintermorgon möttes han av ett utkyllt klassrum varför han omedelbart beordrade ett par elever att söka reda på något eldningsbart att stoppa i den slocknade kaminen. Under sin jakt på ved fann pojkarna några tomma fruktlådor i ett förråd, som tillhört Teckla Hedbergs frukt- och konfektyraffär. Affärsidkerskan bedrev några år omkring 1930 sin verksamhet i Södra stadshuset. Ingången till affären var en nu igensatt port vid Götgatan, alldeles i hörnet av Peter Myndes backe.

Lektionerna i exempelvis kemi, biologi och gymnastik hölls alltid i Södra Latin. Varje dag rände därför pappa och hans klasskamrater Götgatan upp och ned för att hinna i tid till lektionerna i sina två skolhus. De unga män i klassen som var i målbrottet slapp omaket att ta sig till sångtimmarna i Södra Latin.

En trakt i förvandling

Området intill Södra stadshuset var under läsåret 1934/35 en trakt stadd i stark förvandling. Pappa tillbringade ofta sina lediga stunder med att nyfiket iaktta gjutning och andra arbetsmoment som utfördes i samband med byggandet av trafikklövern vid Slussen.

Pojkarna i 4:5b hade annars rast på Götgatan eller så sparkade de boll på gården. Ibland for bollen iväg och hamnade på järnvägsspåret. Grabbarna hoppade då över skyddsräcket till järnvägen och hämtade

bollen, vilken ibland sugits in i tunneln av förbipasserande tåg.

AntiPippi-orden

Lärarna var tvungna att brådska lämnat Södra stadshuset efter sina lektioner för att hinna i tid till undervisningen på annat håll. Eftersom ingen vuxen övervakade elevernas göranden utanför klassrummet kunde "AntiPippi-orden" ostört mötas på gården under rasterna. "Pippi" var öknamnet på läraren i tyska och mer uppseendeväckande bustrick mot denne belönades med höjd ordensrang. En av sällskapet grundare var Torgny Fredriksson, son till innehavaren av Hansson & Bruces bokhandel på Götgatspuckeln.

Vid ett minnesvärt tillfälle hölls en öppen demonstration mot "Pippi". Torgny höll då den konstfullt förfärdigade fanan med gul pippi mot lila bakgrund och ledde pojkarna i marsch runt gården medan man sjöng "AntiPippivisan". I ena gårdshörnet höll han därefter ett högtidstal, vilket riktade sig mot tyskläraren. Som vuxen menar dock min far, att Torgnys tal nog mest var en protest mot skoltvånget i sig.

Matematiklektionerna leddes av Bengt Nyström. Denne var författare till kurslitteratur inom geometri, funktionslära, trigonometri med mera. Han hade emellertid även en lyrisk ådra som resulterat i flera publicerade diktsamlingar.

Fritiof Åberg undervisade klassen två timmar per vecka i teckning. Åberg var bosatt på Östgötagatan och utbildade på sin fritid motiv från Södermalm. Till Stadsmuseet skänkte han 1940 några av sina trevliga små akvareller. Teckningsläraren var mycket omtyckt och kallades "Moster" av sina elever. Kanske gjorde han extra gott intryck på min far, som efter sin realskoleexamen började på Welamssons illustrationsskola för att bli tecknare till professionen.

Södra Latin var bara en länk i den kedja av lärdomsanstalter som verkat i Södra stadshuset. År 1847

fanns planer på att göra om hela huset till teknisk skola. I Stadsmuseets arkiv finns ritningar gjorda av Baltzar Cronstrand. Projektet rann dock ut i sanden och förverkligades senare i den Tekniska skolan vid Hötorget – föregångaren till dagens Konstfack.

Stockholms realläroverk

Skolan närmast före Södra Latin var Stockholms realläroverk, som höll till där mellan 1876 och 1890. Reallinjen var ursprungligen en dispenslinje där man slapp studera de klassiska språken. Realbildning betydde från början moderna språk, geografi, bokföring och lite naturvetenskap – sådant som behövdes för dem som yrkesmässigt skulle ägna sig åt främst handel och industri. Senare blev biologi, fysik, kemi och matematik de särskilda realämnena.

År 1874 beslöt staden att starta ett realläroverk och som provisorium tillhandahöll man lokaler i Södra stadshuset. I huvudbyggnaden och norra flygeln iordningställdes tre skolsalar, ett lärarrum, förråd och tambur. Här fanns gasbelysning och rinnande vatten. En vaktmästare erhöi kostnadsfritt bostad nära skolsalarna. Till rektor utsågs Sixten von Friesen, som tillsammans med två adjunkter och en gymnastik-, en tecknings- respektive en musiklärare fick ansvara för undervisningen i den nya skolan.

Den 29 augusti 1876 slog skolan upp portarna för fyrtiofyra gosselever i klasserna ett till tre. Pojkarnas ålder varierade starkt i de olika klasserna, som mest i klass två med elever mellan nio och femton år! I klass ett började den tio år gamle Georg. Han var äldste son till hamnkaptenen von Sydow, vars hushåll var ett av tio med bostadsadressen Götgatan 1.

Georg von Sydow måste liksom övriga elever betala en terminsavgift på 10 kronor och 50 öre avsedd till vaktmästarens lön och inköp av ljus och ved med mera. Skolan tog även ut en avgift på 5 kronor till sin byggnadsfond och 4 kronor och 50 öre till biblioteks- och materialkassorna.

*Torgny Fredriksson leder medlemmarna i AntiPippiorden under den lila och gula fanan.
Teckning av Olle Rydberg, 1996.*

Varje läsår genomgick eleverna en läkarkontroll. Vid dessa antecknades i "Läkarbesigtning- och Mönstrings Rulla" eventuell när- eller översynthet, längd och vikt samt allmäntillstånd. Första gången Georg mönstrades mättes hans längd till 49,5 decimaltum (1 decimaltum = 2,97 centimeter), det vill säga 147 centimeter. Georgs hälsa var under skoltiden i stort sett god. Många av klasskamraterna hade dock magkatarr eller ömhet i maggropen. Sista gången Georg undersöktes i skolan var höstterminen 1882.

Han hade då blivit en reslig ung man på 179 centimeter och hade en vikt av 60,5 kilo. Året därpå slutade Georg i Realläroverket för att förbereda sig för studier vid Tekniska högskolan.

Det högre elementarläroverket bestod av nio läsår – klasserna ett till fem, nedre och övre sjätte klass samt nedre och övre sjunde klass. Realläroverket fylldes under året på med nya klasser, så att det år 1880 var fullständigt. Våren 1881 bytte skolans första abiturienter ut sitt plommonstöp mot den vita student-

mössan. Trots att reallinjen formellt blivit jämställd med latinlinjen kallades realarnas examen för "lilla studentexamen" och man kunde höra att:

Latinare ä finare,
realare ä skralare.

Eleverna i Realläroverkets högsta klasser kom från hela staden. Några av dem hade upp till en timmes promenadväg till Södra stadshuset. Oavsett var eleverna bodde började skoldagen för alla med morgonbön klockan halv åtta och fortsatte, förutom lunchavbrott, med lektioner fram till klockan tre. För eleverna i nedre sjätte klassen såg fredags schemat ett år ut på följande sätt: kemi, fysik, tyska, franska, modersmålet och matematik! I varje ämne utdelades betyg i flit respektive insikt.

Ingen lämplig skolbyggnad

Som skolbyggnad fungerade Södra stadshuset illa. Genom att vettiga korridorer saknades stördes lektionerna av pojkar på väg till eller ifrån andra klassrum.

Kemilektionerna hölls i det rum där Crusenstolpe satt i arrest 1838, ett litet kallt och fuktigt källarligt utrymme utan lämplig ventilation. En mörk, dyster trappa ledde ned till "Stället", vilket i skolans begynnelse låg på nedersta våningsplanet.

Under läsåret 1882/83 uppfördes på den inre gården två fristående mindre avträdeshus. "Denna åtgärd, nödvändig för undanröjanden av de osunda gaser, som förut uppstego i trappor och korridorer, har gjort den lilla gården ännu oangenämare och olämpligare såsom skolgård, än den förut var." De otrevliga lukterna i byggnaden blandades med doften av punsch, som tillredes och lagrades i källarlokalerna.

I södra flygeln, i den med vapen och rustningar

dekorerade "gymnastiska anstalten på Söder", undervisade fäktmästaren Robert Brouhn eleverna i gymnastik. När pojkarna marscherade eller hoppade lossnade putsen från väggarna. På vintern var ventilationen obefintlig, eftersom fönstren frös fast. Ett stort antal elever befriades förklarligt nog från dessa lektioner av medicinska skäl.

Gymnastik i restaurangen

Realläroverket växte och disponerade med årens lopp allt större ytor i Södra stadshuset. Familjen von Sydow skaffade sig ny bostad på Svartmangatan 24. Av platskäl fick en klass placeras i huset Peter Myndes backe 3. Den brouhnska gymnastiksalen inreddes till klassrum och lektionerna flyttades till Mosebacke nedre salong. Där gymnastiserade pojkarna i restauranggästernas kvarlämnade sprit- och tobaksångor på ett golv fullt med punsch- och ölkorkar.

Södra stadshusets närmaste omgivning förändrades märkbart under realläroverkets 14 år långa tillvaro här. Vid tiden för skolans uppbrott hade den första Katarinahissen uppförts här och ångspårvagnar börjat trafikera Brunnsbacken alldeles intill Södra stadshusets norra flygel.

Rektor von Friesen begärde under årens lopp att få flytta till nya lokaler. De upprepade kraven gav så småningom resultat. År 1887 beslöts att ett nytt skolhus skulle uppföras i kvarteret Roslagen. Sommaren 1890 flyttade lärare och elever in i sitt nyuppförda läroverk, som kom att heta Norra Real. Året efter stod det nya läroverket Södra Latin färdigt med Sixten von Friesens bror Carl som rektor. Stockholm och bröderna von Friesen fick på så sätt två närmast identiska läroverksbyggnader – den ena i Vasastaden och den andra på Södermalm.¹